

Annonse

INTERVJU / SOSIALDEMOKRATI 00:05 - 27. november 2020

En egoistisk middelklasse har sveket resten av samfunnet, mener Paul Collier

Han ber Europas sosialdemokratiske partier om å vende hjem til arbeiderklassen.

Sosial splittelse: – Jeg har skrevet denne boken for å gi mening til min egen levde erfaring, å

kollaps, sier Paul Collier, britisk sosialøkonom og forfatter av boken *Kapitalismens fremtid*.
Foto: Andrew Harrer / Bloomberg / Getty Images

Martin Gedde-Dahl
Journalist og spaltist

Paul Collier har brukt sitt voksne liv på å forstå hva som går galt i verdens fattigste land. Arbeidet har gjort ham til en av verdens mest respekterte og berømte økonomer. Hans siste bok, *Kapitalismens fremtid*, som nylig kom ut på norsk, handler imidlertid ikke om bistand og mislykkede stater, men om hva som er i ferd med å gå galt i verdens rikeste land.

– Jeg tror det er to grunner til at jeg har vendt blikket hjemover, sier Collier, som inviterer Morgenbladet via Zoom inn i sin stue i Oxford i England.

– Den ene er at bakgrunnen min har vært en veldig god utdannelse i å kjenne igjen symptomene på at et samfunn er i ferd med å kollapse. Den andre er at mitt eget samfunn, hvor jeg vokste opp og hvor slekten min fremdeles bor, viser tidlige tegn til disse symptomene.

En historie om to liv. På første side i *Kapitalismens fremtid* er et svart-hvitt-bilde av to barn. En sjenert gutt med snekkerbukse, finskjorte og tversoversløyfe og en jente i blondeskjole, sløyfe i håret og et bredt smil. Gutten er forfatteren selv. Jenta er hans kusine, Sue. De to ble født samme dag, samme år, i samme nabolag i den mellomstore industribyen Sheffield.

Under bildet står en dedikasjon: «Til Sue. Forskjellige liv, like bekymringer.»

På forsiden av originalutgaven er et annet bilde. Et nærbilde av Colliers ansikt lent mot hodet til en ung gutt. Det er Sues barnebarn, som han har adoptert og oppdratt som sin egen sønn. Mellom de to bildene ligger et halvt århundre og to liv som har tatt vidt forskjellig retning. Det er denne perioden og denne splittelsen som er tema for Colliers historie.

Frem til de var fjorten år gamle fulgte Paul Collier og Sue samme livsløp, men da faren hennes døde uventet, skilte de lag. Hans ungdomstid var harmonisk, i et hjem

PAUL COLLIER (F. 1949)

I sin siste bok *Kapitalismens fremtid* legger Paul Collier frem et manifest for en ny sosialkapitalisme. Boken fra 2018 utkommer på norsk (Dreyers Forlag) i disse dager. [Les også et utdrag fra boken her.](#)

Ifølge Collier har dagens krise røtter ikke bare i skjev fordeling mellom fattig og rik, men også i en økende kløft i selve samfunnsfundamentet, mellom byer og distrikter og mellom dem med høyere og lavere utdannelse.

med to foreldre. Han gjorde det godt på skolen, og selv om foreldrene ikke hadde noen utdannelse selv – far jobbet på et slakteri, mor var butikkassistent – sto ikke hjemmemiljøet i veien for sønnens akademiske talent. Sues ungdomstid ble rotløs, med en mor som slet med rollen som aleneforsørger. Kort tid etter farens død ble hun selv gravid for første gang. Collier gikk videre til eliteutdanning. Livet hennes «sporet av».

Paul Collier er professor i økonomi ved universitetet i Oxford og tidligere leder av Verdensbankens forskningsavdeling.

I generasjonene som fulgte, ble kløften videre. Han sendte sin sønn på eliteskole og lærte ham latin på kveldstid. Sues barnebarn, en gutt og en jente, hadde ingen omsorgspersoner overhodet. De var på vei inn i fostersystemet da Collier og kona adopterte dem.

Denne familiehistorien er ikke fortalt rett ut i boken, men kommer som små drypp her og der, mellom de historiske, politiske og økonomiske analysene. Funksjonen ser ut til å være å stille ett enkelt spørsmål: Hvordan kan en enkeltstående tragedie ødelegge så mye, ikke bare i ett liv, men gjennom flere generasjoner etterpå?

– Jeg har skrevet denne boken for å gi mening til min egen levde erfaring, å være omgitt av voldsom suksess samtidig som familien min er etterlatt i sosioøkonomisk kollaps, sier Collier.

Colliers svar er at limet som en gang holdt samfunnet i Sheffield sammen, er i ferd med å løsne. Og det limet var nettverkene av gjensidige forpliktelser mellom mennesker, som gjorde at samfunnet sørget for at enkeltpersoner fikk verdige liv – også i vanskelige livsfaser.

– Da jeg så etter svar på hva som hadde skjedd, så jeg at dette ikke bare gjaldt Sheffield, men også lignende steder over hele Europa og i USA, sier Collier.

Han mener det har oppstått to skiller i vestlige land: et geografisk skille mellom blomstrende metropoler og ødelagte provinsbyer, og et klasseskille mellom mennesker med høyere utdanning og dem uten. Selv har han krysset begge disse kløftene i sitt eget liv, forteller Collier: Etter å ha vokst opp i Sheffield, selve symbolet på en døende britisk arbeiderklasseby etter at stålindustrien brøt sammen – udødeliggjort av komedien *The Full Monty*, hvor arbeidsløse stålarbeidere setter opp strippeshow for å finansiere barnebidrag – flyttet han sørover til universitetsbyen Oxford. Hans foreldre sluttet på skolen som 12-åringer, selv ble han ikke bare familiens første med høyere utdanning, men verdensberømt professor.

– Storbritannia er et ekstremt eksempel på denne geografiske og

sosiale splittelsen, og det har skjedd bare nå de siste 40 årene. I løpet av de samme 40 årene jeg har jobbet med å forstå problemene til fattige land, har problemene begynt å dukke opp på mitt hjemsted.

Artikkelen fortsetter under annonsen

Den tredje avsporingen. Collier vender stadig tilbake til en metafor om kapitalismen som et tog. Krisen som nå rammer steder som Sheffield, er kapitalismens tredje avsporing.

– Kapitalismen er det eneste systemet som har vist seg i stand til å heve levestandarden til folk flest over tid, så jeg vil ikke ødelegge den. Men Storbritannia viklet seg inn i en latterlig ideologi om at kapitalismen fungerer på autopilot. Vi vet nå at det er fullstendig feil, sier han, og legger til:

– Det har alltid vært feil!

Den første avsporingen var en helsekrise. Byene i Nord-England var de første industribyene i verden. I løpet av kort tid mangedoblet folketallet seg, da bønder stormet inn i byer som var ute av stand til å ta dem imot. Resultatet var katastrofalt. På 1840-tallet var forventet levealder 19 år.

– Det var ikke bare død av elendighet, sier Collier i en referanse til økonomene Anne Case and Angus Deatons begrep for den økende forekomsten av alkoholisme, overdosedødsfall og selvmord i den amerikanske arbeiderklassen de siste tiårene.

– Det var død av manglende helsevesen. Dødsfall som følge av mangel på offentlig politikk.

Det var død av manglende helsevesen. Dødsfall som følge av mangel på offentlig politikk.

PAUL COLLIER

Ut av krisen vokste en erkjennelse av gjensidig forpliktelse, mener han. Borgermesteren i Bradford, Titus Salt, som også var tekstilfabrikkeier og byens største arbeidsgiver, ga bort hele sin formue for å bedre arbeidernes vilkår. Samtidig ble verdens første samvirkelag stiftet i nabobyen Rochdale.

Den andre avsporingen var finanskrisen på 1930-tallet, som ledet inn i andre verdenskrig. Også denne gangen skapte krisen fellesskap, mener Collier. I USA tok fellesskapet form av *New Deal*-politikken, som styrket fagforeninger og samvirker, regulerte finansvesenet og

innførte velferdsreformer. I Europa i form av velferdsstater og sosialdemokrati. Kjernen var igjen en følelse av felles tilhørighet – til familien, lokalsamfunnet, bedriftene og nasjonalstaten.

Den tredje krisen er annerledes, det er en langsom krise som begynte med den økonomiske nedturen på 80-tallet. Siden har problemene gradvis fått forverre seg. Globalisering, frihandel og teknologiske fremskritt gjorde storbyene og de høyt utdannede rikere. Samtidig ruinerte de samme kreftene landsbygda, industribyer og fremtidsutsiktene til dem uten utdanning.

Middelklassens svik. Skurken i Colliers historie er den utdannede middelklassen, som infiltrerte de to store partiene på både høyre- og venstresiden og brøt ned den møysommelig oppbygde tilliten til gjensidige forpliktelser mellom mennesker.

– Høyresiden ble inntatt av ideologer som Thatcher med en fullstendig overdrevet tro på markedet. Venstresiden ble tatt over av folk som Blair, som først og fremst var meritokratiske og trodde på hierarkier basert på kognitiv styrke – med dem selv på toppen.

De to sidene av eliten hadde til felles at de var utilitarister, riktignok av forskjellig støpning. De løsrev moralen fra folks naturlige følelse av rett og galt, rettighet og plikt, og erstattet det med et abstrakt prinsipp om å totalt sett maksimere nytte. Siden nesten ingen tenker slik, måtte ansvaret for etiske overveielser overlates fra folk flest til den kognitivt opplyste elitens verktøykasse. På høyresiden var det økonomene og deres modeller. På venstresiden advokatene som gravde frem stadig nye rettigheter.

Denne utdannede middelklassen, de som tjente på de økonomiske omveltningene, som var vinnerne i det meritokratiske konkurransesamfunnet og moralsk overlegne ifølge den nye samfunnsmoralen, bosatte seg i storbyene og hovedstedene, hvor de gjorde seg uavhengig av resten av samfunnet, mener Collier. I USA kaller storbyfolket ved kysten store deler av landet «byer man flyer over», i næringslivsavisen Financial Times skrev kommentator Janan Ganesh at London er «lenket til et lik» – det vil si resten av landet. Hvor er empatien i disse uttrykkene, spør Collier. Hvor ble det av følelsen av gjensidig forpliktelse?

– Jeg skylder ikke på de høyt utdannede for at økonomien stoppet opp. Men tragedien var at de som hadde tatt over politikken, ikke førte noen offentlig politikk for å møte krisen. I stedet for å styrke båndene av forpliktelse som kunne holdt folk oppe, ble de svekket, sier han.

Colliers beskrivelse av splittelse minner umiddelbart om landsmannen David Goodharts populære skille mellom «somewheres», de som hører hjemme et sted, og «anywheres», de

som kan føle seg hjemme hvor som helst. Collier er ikke særlig begeistret for sammenligningen.

– Det er en overfladisk likhet, men jeg synes ikke begrepene treffer. Det som kjennetegner «anywheres», er at de virkelig, virkelig ikke vil være hvor som helst. De har helt spesifikke steder hvor de er hjemme, nemlig hovedstedene. De er *anywhere as long as it's London*.

Det mer treffende skillet er det mellom dem på innsiden og dem på utsiden, mener Collier. På innsiden er de som er vellykkede, den kognitive eliten, som har omorganisert samfunnet slik at barna deres også vil være på innsiden. Hvis du er på utsiden, er muligheten for at barna dine skal gjøre det bedre enn barna til en på innsiden svært liten.

– Disse voksende kløftene ble bare ignorert, helt frem til mytteriet kom i form av brexit. Det var ikke et oppgjør mot Brussel, som bare står for en prosent av BNP, men mot London.

Disse voksende kløftene ble bare ignorert, helt frem til mytteriet kom i form av brexit.

PAUL COLLIER

Artikkelen fortsetter under annonsen

Tilbake til familien og hjembyen. Collier lister opp en rekke konkrete svar på spørsmålet som alltid er mye vanskeligere enn «hva gikk galt?», nemlig «hva nå?»

Han vil gjøre velferdsstaten om fra en raus far til en omsorgsfull mor. En av de fremste driverne av ulikhet er at de på innsiden konkurrerer om å bruke mest tid og ressurser på barna sine, samtidig som stadig flere av barna på utsiden vokser opp i familier hvor ingen har tid til å følge dem opp, uten tilstedeværende fedre eller i fostersystemet. Løsningen er å erstatte den sosiale paternalismen med en sosial maternalisme, som aktivt jobber for å bevare kjernefamilien. Store summer skal brukes på barnehager og til å hjelpe for unge familier.

For å redde lokalsamfunnene, må samfunnets inntekter fordeles fra storbyene til resten av landet, mener Collier. Hans forslag er å vekke til live ideene til samfunnsøkonomen Henry George, som argumenterte for å kreve inn all fortjeneste på å eie land. Å la noen tjene seg rike bare på å kare til seg verdistigning, var både urettferdig og ulønnsomt, mente han. I dag er det mange som tjener mye penger på verdistigningene som følge av at folk og bedrifter

klumper seg sammen i storbyene. Denne fortjenesten må skattlegges og omfordeles, mener Collier.

En avgjørende detalj er imidlertid *hvordan* omfordelingen skjer. Collier er ikke tilhenger av statlige overføringer som bare gir folk mer penger mellom hendene. Poenget er ikke å øke forbruket, men å etablere institusjoner som gir folk muligheter til å bidra i sitt eget samfunn: produktiv industri, som gir inntekter, identitet og meningsfulle arbeidsplasser, og universiteter, som skaper innovasjon og muligheter. Slik kan Sheffield få en ny vår.

For å bekjempe en uansvarlig finanssektor, vil han bygge konsekvenser inn i systemet. Et forslag er en lov mot «uaktsomt bankdrap». Et annet er å pålegge styrerepresentanter juridiske ansvar for å ta samfunnets beste med i betraktning. For å knytte bånd på tvers av generasjoner og samfunnslag, vil han at pensjonerte akademikere skal vikariere som grunnskolelærere.

[Les også Paul Colliers essay: Sosialdemokratiet er i eksistensiell krise.](#)

Sosialdemokratiets fremtid. Mindre utførlig er beskrivelsen av hvordan disse ideene skal innføres. For hva hjelper gode ideer, om de aldri blir noe mer enn det? Her er ikke Collier særlig konkret, utover noen tekniske justeringer som skal gjøre partienes representanter mer moderate. Når han beskriver tidligere reformer av kapitalismen, legger han vekt på grupper som innser felles forpliktelser og ledere som påtar seg moralsk ansvar. Titus Salt ga bort formuen sin fordi det var riktig å gjøre. *New Deal* ble innført fordi folk «oppfattet den som etisk riktig». Sosialdemokratiet sprang ut av fellesskapet etter krigen.

Hvor er 1800- og 1900-tallets motsetninger og klassekamp i denne historien? Hvilken rolle spilte den ofte voldelig kampen for stemmerett, sosiale reformer og arbeiderrettigheter? I en forskningsartikkel fra i fjor ser de norske statsviterne Magnus B. Rasmussen og Carl Henrik Knutsen på den statiske sammenhengen mellom trusselen for revolusjon og innføringen av velferdsstat. Deres konklusjon er at i land der eliten trodde at arbeiderklassen ville gjøre revolusjon etter 1917, blant annet i Norge, ble det innført rausere sosiale reformer. Velferdsstaten var i så fall ikke uten videre skjenket ovenfra, men også presset frem nedenfra.

– Jeg er villig til å akseptere det, svarer Collier.

– Det hadde seg sånn i alle fall i Storbritannia at motivasjonen for å smi nasjonen sammen kom ut av krigen. Men i andre samfunn kan motivasjonen ha kommet fra sterkt press fra sosiale bevegelser, for eksempel solidariteten i fagforeninger. Så jeg vil si at det er mulig at både sosialt press og enheten i en felles kamp skaper grobunn for

forandring.

– *Felleskapet ved utgangen av en verdenskrig er ekstraordinære omstendigheter. Hvordan kan noe sånt gjenskapes? Kan en pandemi duge til å skape en følelse av gjensidig forpliktelse?*

– Den kan det, men det kan også gå stikk motsatt. Vi ser at sosialdemokratiene Norge, Danmark og New Zealand gjør en fantastisk jobb med å begrense smitten. Dette er land hvor lederskapet har tillit og er i stand til å overbringe en beskjed om at vi må oppføre oss på en slik måte at vi ikke dreper naboen vår. Sammenlign det med USA, hvor det er lange køer utenfor våpenbutikker. Holdningen er ikke å beskytte naboen, men å skyte ham.

– *Unntaket er i så fall Sverige, som også er et nordisk sosialdemokrati, men som har helt andre resultater enn Norge og Danmark.*

– De har ikke gjort det katastrofalt, men ja, tydelig dårligere Norge og Danmark. Kanskje er Sverige blitt et mer polarisert land, hvor et stort parti blir holdt utenfor av de andre. Jeg leste en artikkel i dag om at Sveriges rikspolitisjef nå innrømmer at Sverige har *no go-soner* og parallellsamfunn – noe nordmenn og dansker har sagt i årevis. De valgte en strategi som var avhengig av tillit og sosialt samhold, og som ikke fungerer dersom dette ikke finnes.

– *Over hele Vesten mister sosialdemokratiske partier sine gamle velgere i arbeiderklassen til partier på ytre høyreside – og i Norge til et distriktsparti. Samtidig er de i ferd med å miste sine nye velgere i middelklassen til grønne og nye venstrepartier. Hva er ditt råd til partier som Det norske arbeiderpartiet, som forsøker å bygge bro over denne kløften?*

– Arbeiderklassen er hjertet i sosialdemokratiet. Vi trenger et parti på venstresiden som uten forbehold identifiserer seg med arbeiderklassen, som organiserer sin politikk rundt arbeiderklassens interesser og hvor arbeiderklassen er representert. Dette er gruppen som har lidd mest av globalisering og digitalisering, og de trenger en politikk som lar dem bidra til sine lokalsamfunn og leve verdige liv. Den beste sosialdemokratiske lederen i dag er Mette Fredriksen, som sa rett ut til den danske arbeiderklassen: «Dere forlot ikke oss. Vi forlot dere.» Å gjenoppbygge det forholdet er det viktigste. Så får neste oppgave være å invitere inn anstendige mennesker i middelklassen, som forstår at det er dette som må prioriteres.